

Мітенко О. В.

Національна академія Служби безпеки України

ОСОБЛИВОСТІ ЗДІЙСНЕННЯ ПЕРЕКЛАДАЦЬКОГО АНАЛІЗУ ФРАНЦУЗЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

Стаття присвячена особливостям здійснення перекладацького аналізу французьких художніх текстів та його ролі у виборі найбільш доцільної перекладацької стратегії – алгоритму конкретних дій при перекладі тексту.

Перекладацький аналіз полягає у визначенні основних характеристик (лексичних, синтаксичних, стилістичних та ін.) тексту оригіналу. Хоча в теорії та практиці перекладу перекладацький аналіз займає важливе місце, в сучасному мовознавстві відсутній єдиний алгоритм його проведення.

На сьогоднішній день найбільш обґрунтованою перекладацькою стратегією є стратегія, яка полягає у максимальному збереженні функцій тексту. При роботі ж з художнім текстом перевагу варто надавати збереженню імпресивної еквівалентності.

Метою статті стало проведення перекладацького аналізу новели Андре Моруа «Собор» мовою оригіналу (французькою) та її переклад українською мовою, визначення основних перекладацьких дій, які використав перекладач в процесі передачі змісту та стилістичного забарвлення новели. Основним із завдань було дослідити чи була збережена імпресивна еквівалентність вихідного тексту та до яких саме змін вдався перекладач.

В статті виявлено та обґрунтовано доцільність використання перекладацьких прийомів при передачі значення одиниць оригіналу; визначено граматичні, лексичні та семантичні складові одиниці оригіналу; визначено граматичні, лексичні та семантичні складові відповідного фрагменту перекладу; проаналізовано відповідні вихідні одиниці та одиниці перекладу. Особливу увагу ми приділили відмінностям тексту перекладу від вихідного, навели власні коментарі.

За допомогою перекладацького аналізу перекладач має можливість осмислити текст оригіналу, виявити його особливості, обрати стратегію для його відтворення засобами іншої мови. Поряд із цим актуальним та значущим є здійснення порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу, адже саме завдяки такому дослідженню перекладач має змогу підвищувати свою майстерність та розвиватися.

Ключові слова: перекладацький аналіз, перекладацька стратегія, компаративний метод, імпресивна еквівалентність, художній переклад, стилістичні особливості.

Постановка проблеми. У сучасному мовознавстві здійсненню перекладацького аналізу відведена вагома роль. Головною його метою є визначення основних характеристик тексту оригіналу та його порівняння із текстом перекладу, що дозволяє зробити ряд важливих в перекладацькому плані висновків. Перекладацьких аналіз здійснюють на основі текстів будь-яких стилів та жанрів, однак художні твори в цьому контексті становлять особливий інтерес, адже вони характеризуються надмірною образністю оскільки автор художнього тексту творить фіктивну реальність, використовуючи при цьому низку лексичних, граматичних, морфологічних, синтаксичних та інших засобів. Саме в таких творах найяскравіше

проявляється талант автора, неповторний стиль за яким його впізнають, вирізняють серед інших. Тому перед перекладачем постає нелегка задача – «втілення задуму автора стилістичними засобами мови перекладу» [1, с. 47]. Саме збереження особливого індивідуального авторського стилю в тій чи іншій формі є невід'ємним завданням перекладача та може становити трудність для останнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню дослідження перекладацького аналізу та його особливостей присвячували свої наукові розвідки такі вітчизняні вчені: Я. Іваненко, В. Кузьменко, С. Максимов та інші.

В якості матеріалу для аналізу художнього тексту ми обрали новелу Андре Моруа «Собор»

мовою оригіналу (французькою) та її переклад українською мовою. Такий вибір матеріалу обумовлений в першу чергу тим, що новели Моруа пронизані глибоким психологізмом, детальними описами та яскравими діалогами, передача котрих, безсумнівно, викличе у перекладача ряд труднощів. Поряд із цим, постає найголовніше завдання – збереження та передача засобами рідної мови імпресивної еквівалентності, без якої задум автора та глибинний зміст будуть втрачені.

Варто також зазначити, що перекладом творів А. Моруа, як не дивно, займалося обмежене коло осіб: Гунст Є. А., Яхніна Ю. Я. та Тарханова С. А. Всі переклади здійснювалися на російську мову. На сьогодні, лише деякі новели А. Моруа перекладені українською мовою. Автором цих перекладів є молода та маловідома перекладачка Катерина Грицайчук, переклад якої, відповідно, і став об'єктом нашого аналізу.

Відповідно, у своїй роботі ми ставили за мету проаналізувати текст перекладу та дослідити, до яких саме змін вдався перекладач у процесі перекладу, перевірити чи була збережена імпресивна еквівалентність вихідного тексту.

Виклад основного матеріалу. Перекладознавчий аналіз художнього твору – це система філологічних методів, спрямованих на оцінку відтворення смислової структури, комунікативної функційності та інтерпретаційної потуги оригінального тексту засобами цільової мовокультури [2, с. 103]. Основна задача перекладацького аналізу полягає у визначенні характеристик оригінального тексту, в залежності від яких здійснюється вибір стратегії перекладу. На сьогоднішній день найбільш обґрунтованою перекладацькою стратегією є стратегія, яка полягає у максимальному збереженні функцій тексту, тобто, для кого і з якою метою створений текст оригіналу та для кого і навіщо здійснюється переклад: перекладачеві не варто забувати про цільову аудиторію та про вибір засобів впливу на цю аудиторію, еквівалентних тексту-оригіналу. При роботі ж з художнім текстом перевагу варто надавати збереженню імпресивної – формально-естетичної – еквівалентності. Семантико-структурна еквівалентність повинна бути максимальною, однак вона поступається функціональній стороні перекладу. Перекладознавці виділяють такі види еквівалентності – експресивну та імпресивну. Експресивна еквівалентність включає денотативну, конотативну, жанрову та прагматичну еквівалентності. Імпресивна еквівалентність, в свою чергу, полягає у збереженні впливу на читача та являє собою

формально-естетичну еквівалентність. Текст, який підлягає аналізу, є художнім і, відповідно, дуже важливу роль при його перекладі відіграє стратегія на досягнення імпресивної еквівалентності. Ось чому, враховуючи параметри імпресивної еквівалентності, при вивченні засобів, з допомогою котрих досягається еквівалентність, ми звертаємо особливу увагу на формальну сторону перекладу [3, с. 19–21].

У нашому дослідженні ми застосували метод компаративного аналізу текстів оригіналу та перекладу для виявлення в останньому перекладацьких трансформацій та вивчення доцільності їх використання. Відтак, порівняльний аналіз – це аналіз форми та змісту тексту перекладу в порівнянні з формою та змістом оригіналу [4, с. 29]. Аналіз полягає у виявленні лексичних, граматичних та стилістичних одиниць тексту оригіналу та перекладу та осмисленні змін, здійснених перекладачем у процесі перекладу.

Варто зауважити, що існує декілька підходів до перекладу. Згідно з об'єктивістським підходом перекладач зобов'язаний максимально наблизити переклад до тексту оригіналу, уникаючи при цьому будь-яких проявів власної творчості. Суб'єктивістська концепція, навпаки, стверджує, що оригінал виступає в ролі бази для перекладача, від якої він лише відштовхується [1, с. 45]. На нашу думку, обидва підходи не можна вважати повними та цілком правильними, адже у першому випадку може вийти примітивний варіант, а у другому – самостійний твір, який з оригіналом пов'язуватимуть лише ключові події. Досвідчений перекладач вміє використати весь арсенал перекладацький дій, щоб максимально близько відтворити унікальний авторський стиль, самобутність та неповторність твору, щоб читач, знайомлячись із ним рідною мовою, зміг відчути та зрозуміти його так, наче він читає оригінал. Як бачимо, завдання не з легких, яке вимагає не лише вродженого таланту, а ще й солідної теоретичної підкованості та практичного досвіду. Наскільки непростою у теоретичному відношенні є задана проблематика, можна зрозуміти вже з гостроти дискусії відносно якості перекладів та відповідних критеріїв; використання в різних теоріях таких критеріїв як еквівалентність та адекватність, відповідно до умов, необхідних для прийняття найбільш прийнятних перекладацьких рішень.

Процес порівняльного аналізу текстів оригіналу та перекладу може здійснюватися наступним чином:

1. Визначення граматичних, лексичних та семантичних складових одиниць оригіналу.

2. Формування власного варіанту перекладу.

3. Визначення граматичних, лексичних та семантичних складових відповідного фрагменту перекладу.

4. Послідовне осмислення (фіксація) відповідних вихідних одиниць та одиниць перекладу. Осмислення здійснюється на наступних рівнях: пошук відповідностей лексичних одиниць оригіналу та перекладу, пошук відповідностей граматичних одиниць та пошук відповідностей в способах передачі семантичних особливостей тексту.

5. Виявлення та обґрунтування прийомів перекладу, використаних для передачі значення одиниць оригіналу.

Проаналізувавши перекладацькі рішення на прикладі перекладу українською мовою новели Андре Моруа «Собор», ми виявили основні стратегії, які перекладач реалізує у процесі своєї діяльності: збереження самобутності розповіді шляхом підбору аналогів в розмовній мові.

Оскільки об'єм новели є невеликим, ми не класифікуємо трансформації за групами, а просто наводимо найяскравіші, на нашу думку приклади, на яких можна відстежити перекладацькі прийоми та методи.

En 18... un étudiant s'arrêta, rue Saint-Honoré, devant la vitrine d'un marchand de tableaux.

У 18.. році на вулиці Сант-Оноре один студент зупинився перед вітриною мистецької крамнички.

Перекладач передав значення неозначеного артикля *un étudiant* – один студент. В даному контексті автор хотів таким чином підкреслити, що зазначена особа нова, раніше невідома, тобто, швидше за все, артикль передає значення не числа, а саме відтінок невідомості – «якийсь студент» чи просто «студент». Словосполучення *un marchand de tableaux* (торговець картинами) перекладач дещо відступив від тексту оригіналу та узагальнив – мистецька крамничка.

Manet n'était alors admiré que par quelques amateurs, mais le passant avait le goût juste; la beauté de cette peinture l'enchantait.

У ті дні Мане мав лише жменьку шанувальників, однак у перехожого був відмінний смак: краса картини зачарувала його.

У наведеному реченні на особливу увагу заслуговує прикметник *juste*. Словник дає наступні значення:

Juste, adj. – 1) справедливий, правий, праведний; 2) правильний, вірний, точний, справжній, необхідний.

Тлумачний словник французької мови дає таке значення: « *qui apprécie bien, avec exactitude* », «той, хто точно, чітко оцінює» [5, с. 742].

З контексту зрозуміло, автор хоче показати, яким тонким та вірним був смак у юнака: всесвітньо відомий імпресіоніст Едуард Мане був в той час нікому невідомим художником, але вже тоді молодий чоловік відмітив красу та цінність його картини. Як бачимо, в даному контексті А. Моруа акцентував увагу саме на «правильності» смаку юнака, його чистоті. Прикметник *відмінний* передає більш яскраве емоційне забарвлення та, на нашу думку, є дещо перебільшеним.

Ma foi, dit le marchand, elle est ici depuis longtemps. Pour deux mille francs, je vous la céderai.

По правді кажучи, – відказав продавець, – картина тут висить уже довгенько. Я б вам її віддав за дві тисячі франків.

Тут викликає цікавість передача значення дієслова *céder*; *v.* У словнику ми бачимо перше значення – *postupatisia*. Тлумачний словник французької мови подає одну з дефініцій: « *transporter la propriété d'une chose à une autre personne, synonymes livrer, vendre* », «передати права власності на річ від однієї особи іншій, синонім : доставити, продати» [5, с. 193]. Таким чином переклад не можна вважати неточним, однак смислове навантаження дещо втрачене: оскільки картина вже давно висить у крамничці, продавець готовий віддати її по зниженій ціні, поступитися. Перекладач також додав умовну частинку «б», хоча в тексті оригіналу вжитий простий майбутній час.

L'étudiant ne possédait pas cette somme, mais il appartenait à une famille provinciale qui n'était pas sans fortune.

Не було в юнака таких грошей. Та його родина з провінції була досить заможною.

Дієслово *appartenir à*, що в перекладі означає *належати до*, *відноситися* опущене, хоча в українській мові наявний вираз *походити з родини, належати до родини*.

Іменник *fortune* має такі значення:

fortune, f – 1) фортуна, щастя, успіх;

2) доля, участь, рок, випадок;

3) багатство, статок, становище.

Отже, вираз *n'était pas sans fortune* перекладаємо була не без статків. Як бачимо, перекладач використав антонімічний переклад: *була досить заможною*.

Ce jeune homme avait à Paris une maîtresse qui, mariée avec un homme plus âgé qu'elle s'ennuyait.

У Парижі студент мав коханку. Заміжня за чоловіком, значно старшим за неї, вона відверто нудьгувала.

Перекладач підсилив значення нейтрального дієслова *s'ennuyer* – нудьгувати, сумувати. Беручи до уваги контекст, таке підсилення значення є доречним.

Elle était un peu vulgaire, assez sotté et fort jolie.

Ця жінка була трохи вульгарною, досить дуренькою і дуже гарною.

Прислівник *fort, adv.* означає *сильно, дуже*, а прикметник *jolie, adj.* – *хорошенький, милий, симпатичний*.

Перекладач вжив прикметник «гарна», що не цілком доцільно в даному контексті, адже це значення, по відношенню до жінки, передає інший прикметник – *belle*. В конкретному випадку підійшов би прикметник *миловидна, симпатична*. Автор наголошував на тому, що жінка була не красунею, однак доволі симпатичною.

Comme il payait repas, fiacres et spectacles, son mois y passa.

Оскільки він з власної кишені платив за обіди, фіакри та спектаклі, його стипендія швидко вичерпалася.

У словосполученні *son mois y passa* займенник *y* замінює непрямий додаток (*au repas, aux fiacres et aux spectacles*). У прикладі 2 цілком чітко виражена думка автора, а от у прикладі 1 перекладач додав іменник «стипендія», хоча в самій новелі про це нічого сказано не було.

Ce fut un grand soulagement.

О, це була велика *втіха*.

Словник надає таке значення іменника *soulagement, m* – *полегшення*. Тлумачний словник французької мови подає таку дефініцію: « *action où matière de soulager* », де *soulager – débarrasser (qqn) d'une partie d'un fardeau, dispenser de (un effort, une fatigue)*, « *позбутися тягаря, звільнитися від чогось (зусиль, втоми)*» [5, с. 1255].

Значення *втіха* в даному контексті є неточним: студент позичив гроші, почав хвилюватися, а коли отримав конверт від дядька, йому полегшало.

Son visage est déformé par la graisse; ses yeux, qui furent beaux, soulignés par des poches; sa lèvre surmontée de poils gris.

Її обличчя заплило жиром; під очима, гарними колись, утворилися потворні мішки; над верхньою губою видніються сірі вуса.

У словнику наведені такі значення наступних слів: *poil, m* – *волос (на тілі), пушок (на обличчі)*; *gris, adj.* – *сірий; сивий (про волосся)*.

Перекладач надав дослівний переклад і, відтак, неточно передав характеристику: сивий пух над губою (з опису ясно, що жінка немолода), але аж ніяк не сірі вуса.

L'écrivain la salue mais ne s'arrête pas, car il la sait méchante et il lui déplait de penser qu'il l'ait aimée.

Письменник вітається з нею, але ніколи не зупиняється поговорити: пам'ятає, якою злою вона була, та і неприємно йому думати, що він колись кохав її.

Дієслово *s'arrêter* означає *зупинитися*, однак перекладач використав такий перекладацький прийом як додавання.

Проаналізувавши перекладацькі рішення на прикладі конкретного художнього тексту, ми виявили основні стратегії, які перекладач реалізує у процесі своєї діяльності: збереження самотності розповіді шляхом підбору аналогів в розмовній мові. Аналіз новели мав кілька етапів та дав змогу дійти таких висновків.

Серед перекладацьких трансформацій, спрямованих на досягнення імпресивної еквівалентності, переважають смисловий розвиток, додавання та опущення. За допомогою цих засобів перекладач намагається виразити зміст вихідного тексту, який перебуває на значній часовій та культурній дистанції від адресата тексту перекладу, з мінімальними втратами для когерентності тексту. Перекладачі, обравши домінуючу перекладацьку стратегію, у визначенні одного й того ж елемента дійсності надавали перевагу тим номінативним рішенням, що сприяли збереженню когерентності тексту.

На окрему увагу заслуговує переклад прикметників. Перекладач часто обирає інший відтінок значення, який, як нам видається, більше йому імпонує та таким чином вже самостійно змінює характеристику предмета чи особи. На нашу думку, при перекладі описів та характеристик неодмінно потрібно відштовхуватися від контексту та підбирати усі можливі відтінки значення. Особливо важливо застосовувати такий підхід при перекладі новел, адже в максимально короткому об'ємі необхідно передати всю глибину задуму та психологізм ситуації.

Список літератури:

1. Коптілов І. В. Теорія і практика перекладу. Київ: Вища школа, 1982. 165 с.
2. Шмігер Тарас Перекладознавчий аналіз – теоретичні та прикладні аспекти: давня українська література сучасними українською та англійською мовами. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 510 с.
3. Костенко Г. М. Вступ до перекладознавства: тексти (конспект) лекцій з дисципліни. Запоріжжя: ЗНТУ, 2012. 74 с.
4. Магузкова О. П., Гринько О. С., Горбатюк Н. О. Стратегії та аналіз в усному та письмовому перекладі: методичний посібник. Одеса: Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, 2020. 67 с.

5. Alain Rey Le Robert micro: dictionnaire de la langue française. Paris : 25, Avenue Pierre-de-Coubertain, 2010. 1506 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. Моруа Андре, «Собор», Бібліотека української літератури: веб-сайт. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/world/printit.php?tid=3704> (дата звернення 09.05.2023).
2. Maurois André, « La cathédrale », Livelib : веб-сайт. URL: <https://www.livelib.ru/work/1002111036-la-cathedrale-andre-morua> (дата звернення 09.05.2023).

Mitenko O. V. FEATURES OF TRANSLATION ANALYSIS OF FRENCH ARTISTIC TEXTS

The article is devoted to the peculiarities of the translation analysis of French art texts and its role in choosing the most appropriate translation strategy – the algorithm of specific actions when translating a text.

Translational analysis consists in determining the main characteristics (lexical, syntactic, stylistic, etc.) of the original text. Although translation analysis occupies an important place in the theory and practice of translation, there is no single algorithm for its implementation in modern linguistics.

To date, the most well-founded translation strategy is the strategy that consists in maximally preserving the functions of the text. When working with an artistic text, preference should be given to preserving impressive equivalence.

The purpose of the article was to analyze Andre Morois' novel "The Cathedral" in the original language (French) and its translation into Ukrainian, to determine the main translation actions used by the translator in the process of conveying the content and stylistic coloring of the novel. The main task was to investigate whether the impressive equivalence of the original text was preserved and what changes the translator resorted to.

The article reveals and substantiates the expediency of using translation techniques when transferring the value of the units of the original; the grammatical, lexical and semantic constituent units of the original are defined; the grammatical, lexical and semantic components of the corresponding fragment of the translation are defined; corresponding source units and translation units were analyzed. We paid special attention to the differences between the translated text and the original, and made our own comments.

With the help of translation analysis, the translator has the opportunity to understand the original text, identify its features, choose a strategy for its reproduction by means of another language. Along with this, it is relevant and significant to carry out a comparative analysis of the original and translated texts, because it is thanks to such research that the translator can improve his skills and develop.

Key words: *translation analysis, translation strategy, comparative method, impressive equivalence, literary translation, stylistic features.*